

УДК 336.71

Механізми формування ресурсного потенціалу банків на основі заощаджень населення

Ірина Олександрівна Добровольська,
в. о. доцента кафедри банківської справи
Харківського інституту банківської справи
Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ),
кандидат економічних наук

Анотація. Розглянуто теоретико-методологічні засади формування механізму трансформації заощаджень населення в ресурсний потенціал банківського сектору. Виокремлено інструменти прямого та опосередкованого впливу на заощадження населення з боку окремих суб'єктів (НБУ, банки, фінансові консультанти і посередники). Розроблено багаторівневу структуру процесу залучення заощаджень населення в контексті системного розвитку ресурсного потенціалу банків.

Ключові слова: заощадження населення, ресурсний потенціал банку, інструментарій впливу на заощадження, процес залучення заощаджень до банків.

Постановка проблеми. Актуальність проблеми нарощення ресурсного потенціалу банків за рахунок заощаджень населення обумовлена низкою факторів. Зокрема, на тлі ускладнення процесів залучення капіталу на міжнародних ринках обмежуються можливості для збільшення ресурсного потенціалу вітчизняних банків. Саме тому на сучасному етапі розвитку банківського сектору в Україні вагомим чинником формування його ресурсного потенціалу виступають депозити фізичних осіб, основним джерелом яких є заощадження населення.

Як свідчить міжнародний досвід, навіть в економічно стабільних країнах із розвинутим фінансовими ринками, передусім – ринками облігаційних позичок і міжбанківського кредитування, одним з основних джерел ресурсів банків залишаються кошти населення. І якщо у країнах ЄС середня частка депозитів населення у структурі ресурсів банків становить понад 30%, то в Україні цей показник перевищує 40%, досягаючи в окремих банків, що одержують відповідний статус ощадних, понад половини всіх їхніх ресурсів. А зважаючи на те, що можливий стрімкий відплив депозитних ресурсів може призвести до втрати платоспроможності навіть системних банків, виняткової важливості набувають подальший розвиток відповідних механізмів трансформації заощаджень населення в ресурсний потенціал банків і розроблення ефективних комплексних заходів, спрямованих на мобілізацію цих заощаджень до банківського сектору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зважаючи на виняткову важливість зазначеної проблематики, питання формування ресурсного потенціалу банків через залучення заощаджень населення у формі депозитів активно розглядають вітчизняні дослідники банківської справи. Зокрема, їм присвятили роботи такі дослідники, як А. П. Вожков, В. М. Геєць, А. М. Мороз, А. В. Олійник, А. Ю. Рамський та інші.

Попри значний обсяг досліджень щодо розуміння сутності заощаджень населення та їхньої ролі в ресурсному потенціалі банків, залишається значна

кількість проблемних, дискусійних питань, які потребують поглибленого розгляду. Зокрема, на даний момент більшість дослідників розглядають проблему формування ресурсного потенціалу банків на основі заощаджень на якомусь одному рівні – на макrorівні, тобто на рівні впливу НБУ, мезорівні, тобто на рівні банківського сектору чи на мікрорівні, або на рівні окремих банківських установ.

При цьому у фаховій літературі бракує комплексних, системних організаційно-економічних механізмів формування ресурсного потенціалу банків на основі заощаджень, у яких органічно інтегровані інструменти всіх рівнів: макро-, мезо- і мікрорівня. Зважаючи на наявність зазначених недоліків, метою нашої статті є розробка концептуальної моделі інтегрованого механізму формування ресурсного потенціалу банків на основі заощаджень населення.

Виклад основного матеріалу. Як свідчать дослідження, стійке і прибуткове функціонування банку в умовах перманентно мінливого фінансового середовища обумовлюється не лише сталістю формування його ресурсної бази, а й здатністю перетворювати наявні в його розпорядженні ресурси на ресурсний потенціал, шляхом успішного і цілеспрямованого проведення активних операцій.

На сучасному етапі розвитку вітчизняної банківської системи, яка на даний час відчуває гостру потребу в нарощуванні свого ресурсного потенціалу, стратегічно важливим джерелом його формування виступають заощадження населення.

Базуючись на результатах проведеного дослідження, на *рис. 1* подано схему інструментів прямого й опосередкованого впливу на процес залучення заощаджень населення до банківської системи та можливість формування на їх основі ресурсного потенціалу банків. Саме банки з огляду на їхнє проміжне місце між населенням і суб'єктами підприємництва концентрують головний інструментарій, який здатен впливати на процес залучення заощаджень до банківської системи і трансформувати їх у ресурсний потенціал цієї системи.

Рис. 1. Інструменти прямого та опосередкованого впливу на процеси залучення заощаджень до банківської системи

Примітка. Упорядковано автором

Загалом залучення заощаджень населення в контексті розвитку самих банків як процес має ієрархічну структуру і здійснюється на таких рівнях (рис. 2):

- 1) глобальний рівень – формування базової стратегії розвитку банку в конкурентному середовищі;

- 2) стратегічний рівень – розробка стратегії ресурсного забезпечення банку, в тому числі стабілізації ресурсної бази і мінімізації ризиків концентрації джерел ресурсів;
- 3) тактичний рівень (рівень банківської політики) – збалансоване управління активами і джерелами ресурсів банку у формі депозитів населення.

На стратегічному рівні в чіткому підпорядкуванні встановленим векторам та орієнтирам розвитку активних операцій банку здійснюється розробка стратегії ресурсного забезпечення банку, якою, зокрема, передбачено: визначення пріоритетів у формуванні ресурсного потенціалу; обґрунтування граничної частки кожного із джерел ресурсів (у т. ч. коштів фізичних осіб) із міркувань підтримки економічної безпеки; моніторинг вартості залучення ресурсів із різних джерел (що стає підставою для перегляду ресурсних пріоритетів і часток кожного джерела); моніторинг сталості формування ресурсної бази банку та систематичне відстежування ризику концентрації ресурсів; обрання відповідного інструментарію ресурсного забезпечення банку (депозитна і маркетингова політика, політика банку на ринку капіталів тощо).

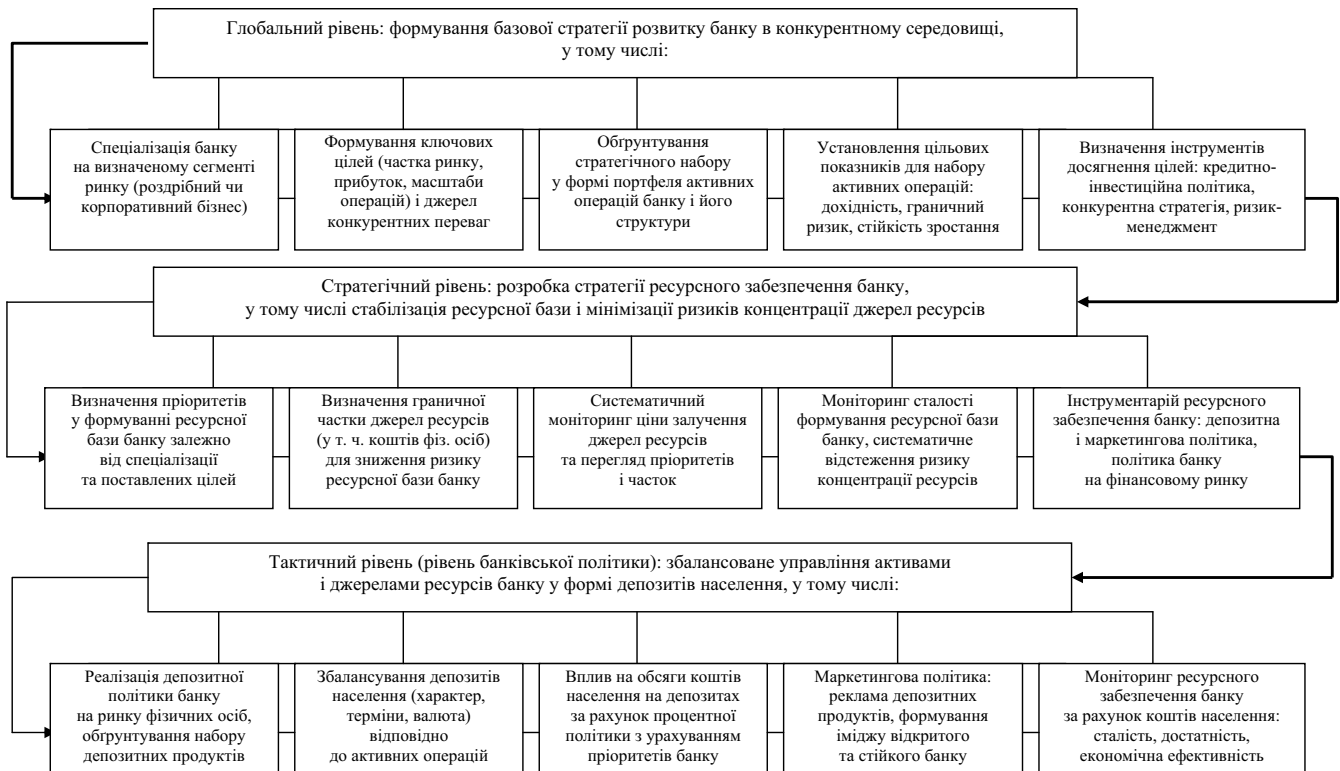

Рис. 2. Трирівнева структура процесу залучення заощаджень населення для формування ресурсного потенціалу в контексті системного розвитку самих банків

Примітка. Упорядковано автором

Безпосередньо збалансоване управління активами і джерелами ресурсів банку у формі депозитів населення відбувається на тактичному рівні, тобто на рівні банківської політики. Складовими тактичного управління процесом залучення заощаджень населення

до банку є: практична реалізація депозитної політики та обґрунтування набору депозитних продуктів банку для населення; збалансування залучених депозитів із характеристиками активних операцій банку за рахунок системи вкладних пріоритетів (пріоритети

відносно категорій вкладників, суми депозитів, термінів розміщення і валюти вкладу); вплив на обсяги коштів населення на депозитах через інструментарій процентної політики (із урахуванням вкладних пріоритетів); практична реалізація маркетингової політики (реклама, PR, формування іміджу відкритого і стійкого банку) та безперервний моніторинг ресурсного забезпечення банку за рахунок коштів населення із трьох позицій:

- сталість депозитів населення як джерела формування ресурсної бази банку;
- достатність депозитів населення як інструменту формування ресурсного потенціалу банку;
- економічна ефективність залучення заощаджень населення на депозитні рахунки банку (розумність вартості залучення та структури, відповідність портфелю активних операцій).

Незважаючи на пріоритетність впливу на залучення заощаджень населення до банків, саме чинника процентної ставки, можливості використання цього інструменту банком обмежені. З огляду на це практичний банківський інструментарій прямого впливу на залучення заощаджень населення має бути доповнений ще трьома елементами:

- 1) депозитною політикою банку, що передбачає формування набору депозитних продуктів, у тому числі його диференціація за групами вкладників. Слід зазначити, що реальні можливості диференціації депозитних продуктів україно обмежені, проте частково гнучка депозитна політика банку все ж дозволяє домогтися чіткого виділення пріоритетних клієнтів, збільшення надходження коштів населення на рахунки банку і підвищення стабільності депозитів населення;
- 2) системою вкладних пріоритетів (за сумами, термінами, валютою вкладу), яка дозволить оптимізувати структуру вкладів населення в банку. Конкретними інструментами пріоритетності зазвичай виступають:
 - підвищені процентні ставки (як правило +0,5 % до чинної базової ставки);
 - більш лояльні для вкладників умови депозитних договорів (наприклад, можливість довгострокового розірвання договору без штрафів і пені);
 - зміна умов накопичення і виплати відсотків (наприклад, щоденна капіталізація відсотків або можливість щомісячного одержання відсотків);
 - додаткові бонуси, пільги, премії тощо;
- 3) рекламною та іміджевою політикою банку, спрямованою на забезпечення довіри вкладників та формування іміджу стабільного і надійного банку, якому довіряють як звичайні вкладники, так і фахівці галузі. При цьому можна виділити такі рівні формування іміджу стабільності банку:
 - стабільність по суті (фактична стабільність) – дотримання всіх установлених нормативів НБУ, підвищення якості активів та

кредитного портфеля, стійкість і збалансованість ресурсної бази, прибуткова діяльність банку тощо;

- поширення інформації про банківську стабільність – забезпечення публічності та інформаційної відкритості банку, широке анонсування відомостей про роботу банку в різноманітних ЗМІ, формування іміджу стабільної та відкритої фінансової установи;
- компетентні підтвердження стабільності банку – участь у публічних рейтингах авторитетних рейтингових агенцій, експертних опитуваннях, аналітичних оглядах і публікаціях фахівців банківської галузі.

Особлива роль у функціонуванні механізму залучення заощаджень населення до банківської системи належить регуляторові – Національному банку України, який коригує поведінку його суб'єктів, застосовуючи для цього інструментарій нормативно-правового регулювання, грошово-кредитної політики і гарантування банківських вкладів.

Так, нормативно-правове регулювання пасивних операцій (нормативи достатності капіталу Н2–Н3, ліквідності Н4–Н6) з боку НБУ визначає загальні рамки для політики формування ресурсів банками та орієнтує їх на формування забезпеченої і збалансованої ресурсної бази. У свою чергу, регулювання активних операцій банків (у тому числі обмеження використання депозитів населення для здійснення фінансових інвестицій із цінними паперами, встановлення обмежень щодо кредитних ризиків тощо) передусім орієнтоване на підтримку стабільності банківської системи, у т. ч. виступаючи гарантією надійного збереження і примноження розміщених у банку депозитів населення.

Практичне гарантування захищеності вкладів, у тому числі через систематичний і своєчасний контроль за роботою банків, а також через роботу Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, забезпечує зростання довіри населення до банківської системи в цілому і до банківських депозитів як не тільки дохідного, а передусім надійного інструменту розміщення заощаджень населення. Це дуже важливий інструмент впливу на прийняття рішень домогосподарствами щодо розміщення своїх заощаджень, оскільки значно важливішим у багатьох випадках стає не прибуток, а гарантоване отримання тих коштів, які вкладники надають банкові. У контексті залучення заощаджень населення на депозитні рахунки банку дуже важливе впровадження сукупності заходів щодо гарантування повернення наданих банку коштів від його клієнтів.

Грошово-кредитна політика Національного банку України, зокрема механізми рефінансування і підтримки ліквідності банків, управління процентними ставками і нормами резервування залучених коштів, визначає загальні орієнтири, у межах яких функціонує механізм залучення заощаджень населення до банківської системи, у тому числі:

- зумовлює об'єктивну потребу банків у ресурсах, а також необхідність і доцільність її покриття саме за рахунок коштів населення;

- встановлює цільові орієнтири відносно розумної ціни залучення коштів населення на банківські рахунки;
- сформована НБУ кон'юнктура грошово-кредитного ринку визначає пріоритети банків у залученні коштів населення – у розрізі типів вкладів (до запитання, коротко-, середньо- чи довгострокових) і валют.

Також виділимо можливі засоби й інструменти впливу суб'єктів ринкової інфраструктури на процеси залучення заощаджень населення до банків, а саме: вплив через створення публічних рейтингів, вплив через поширення експертних думок і вплив через безпосереднє надання населенню інформаційно-консультаційних послуг. Так, публічні рейтинги надійності банківських депозитів, які публікують провідні міжнародні (Moody's, Fitch Ratings) і національні («Кредит-Рейтинг», «Експерт-Рейтинг», «Рюрик», «ІВІ Рейтинг») рейтингові агенції, справляють вагомий вплив на думку населення і, зокрема, здатні спровокувати бурхливий процес відпливу коштів населення з банку.

На прийняття рішення населенням щодо розміщення своїх заощаджень на депозитних рахунках

банків впливає також поширення в ЗМІ експертних думок провідних фахівців інвестиційних або консалтингових компаній (у формі інтерв'ю, наукових і ділових публікацій) відносно найбільш перспективних, привабливих та надійних напрямів вкладення коштів в Україні. Ще більш дієві в цьому контексті – безпосередні поради населенню відносно доцільності розміщення заощаджень у тому чи іншому напрямі, які можуть надавати своїм клієнтам страхові чи інвестиційні компанії, консалтингові фірми, фінансові брокери і т. ін.

Висновки. Таким чином встановлено, що формування ресурсного потенціалу банків на основі заощаджень населення має відбуватися на основі інтегрованого механізму, в якому поєднуються як інструменти всіх рівнів ієрархії (вплив НБУ, банківського сектору та окремих банків), так і різних напрямів впливу (прямого чи опосередкованого). При цьому важливим подальшим напрямом дослідження має стати моделювання роботи цього механізму в умовах високої волатильності зовнішнього середовища, що створить фундамент для оцінки і прогнозування ресурсної стійкості банківської системи в Україні.

Список використаних джерел

1. Вожжов А. П. Процессы трансформации банковских ресурсов : монография / А. П. Вожжов. – Севастополь : СевНТУ, 2006. – 339 с.
2. Головні показники діяльності банків в Україні : дані Асоціації українських банків [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://aub.org.ua/images/tab_13c.xls.
3. Депозити, залучені депозитними корпораціями : статистичний бюлетень Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://bank.gov.ua/files/3.2-Deposits.xls>.
4. Рамский А. Ю. Механизм трансформации сбережений населения в инвестиции / А. Ю. Рамский // Актуальні проблеми економіки. – 2011. – № 7 (121). – 420 с.
5. Стайкова И. И. Аккумуляция денежных средств банками Украины и США в кризисный период / И. И. Стайкова // Вісник СевНТУ : зб. наук. пр. – Севастополь, 2012. – Вип. 130/2012. – С. 234–240. – (Серія : Економіка і фінанси).
6. Bank Profitability: Financial Statements of Banks 2010. – June 2011, OECD [Electronic resource]. – Available from : <http://www.oecd.org/std/fin-stats/bankprofitabilityfinancialstatementsofbanks2010.htm>.
7. Institutional Investors'assets (table 7IA), OECD [Electronic resource]. – Available from : <http://stats.oecd.org/Index.aspx?DatasetCode=7IA>.
8. Savings Accounts & CD Accounts, Growth Money Market Savings Account Pricing [Electronic resource]. – Available from : <http://www.bankofamerica.com/deposits/growth-money-market-account.cfm>.

Summary. The article reviews theoretical and methodological bases of forming mechanism transformation of people's savings in the resource potential banking sector. Author determined toolkit direct and indirect impact on the savings on the part of individual actors (NBU, banks, financial advisors and intermediaries). Developed layered structure of the process of attracting household savings in the context of a system of resource potential banks.

Keywords: savings, resource potential of bank, instruments impact on savings, a process of savings to banks.